

Areng

SISU:

Ev. Vender — Tegevusaasta vahetusel.

E. Haridusliit 1933./34. tegevusaastal.

Õpiring. tegevusest 1933./34. tegevusaastal.

E. Haridusliidu tulude-kulude aruanne ja eelarve.

E. Haridusliidu bilanss 31. III 1934. a.

Õpiringide endi hinnanguid õpiringilisele tööle.

Fr. Puksov — Eesti rahvahariduse- ja koolioludest Rootsi ajal.

E. Haridusliidu teateid.

6

II AASTAKÄIK

1 9 3 4

EESTI HARIDUSLIIDU AJAKIRI

Eesti Haridusliidu teateid

Dekoraatorite- ja jumestajatekursused Raplas ja Tartus.

Maa-väikelavade kunstilise taseme tõstmine on üheks tähtsamaks ülesandeks vabaharidustöös. Maanäitlejate näitlemisoskuse arendamiseks E. Haridusliit korraldab järjekindlalt näitekunstikursusi seltside juures. Näitlemisoskuse kõrval vajab arendamist ka väikelavade lavasisustus ja samuti jumestusoskus. Et sellel alal võimalduks anda teadmisi ja oskusi võimalikult suuremale väikelavategeelaste hulgaile, E. Haridusliit korraldab käesolevalgi suvel dekoraatorite- ja jumestajatekursused Raplas — 12. aug. — 16. aug. ja 17. aug. — 19. aug. ning Tartus — 22. aug. — 26. aug. ja 27. aug. — 29. aug. s. a.

Dekoraatorite-kursuste kavas on nähtud ette ülevaade lava arengust, lavatehnika, valgustus, lavaefektid, rekvisiitide valmistamine ja tegelik dekoratsioonide valmistamine. Kursust juhatab J. Karell; lektorid: Rud. Sepp, M. Pärt ja H. Vaks.

Jumestajate-kursuste kavas on samuti jumestuse teoreetiline käsitlus, mille kaasas käib praktiline töö saadud teadmuste rakendamiseks ja vajaliste oskuste omandamiseks, mis on ka kursuse eesmärgiks. Kursust juhatab E. Tinn; lektorid: V. Sooserv ja H. Vaks.

Osavõtumaks jumestajatekursusel on osavõtjatele liikmeksolevaist organisatsioonest Kr. 1.50, mitteliikmeile Kr. 3.—; dekoraatoritekursusele — liikmeile Kr. 2.—, mitteliikmeile Kr. 3.—. Neilt, kes võtavad osa mõlemast, nii jumestajate-, kui dekoraatoritekursusest, on osavõtumaks mõlema kursuse kohta liikmeilt Kr. 2.—, mitteliikmeilt Kr. 4.—.

Õpiringijuhtide kursused Kuressaares ja Tartus.

Kuna huvi õpiringilise tegevuse vastu on järjest kasvanud ja õpiringide-võrgu väljarendamise tähtsaimaks eelduseks on vajaliste teadmuste ja oskuste levitamine õpiringilise

töö korraldamiseks, Eesti Haridusliit korraldab ka käesoleval suvel õpiringijuhtide kursused. Seekordsed kursused toimuvad Kuressaares — 18. aug. — 22. aug. ja Tartus — 30. aug. — 3. sept. s. a.

Õpiringijuhtide kursuste kavas on:

A. Üldloengud.

1. Avamine ja ülevaade õpiringide möödunud aastastest tegevusest.
2. Vabaharidustöö teaduslikke lähtekohti.
3. Õpiring, selle erivormid ja tööviisid.
4. Õpiringi organisatsioon.
5. Individuaalne tööviis.
6. Üldküsimuslik õpiring.
7. Riik, rahvuslus, vabaharidustöö.
8. Õpiringid välismail.
9. Kohapealseid kogemusi õpiringide tööst.
10. Ajaviite ja meelelahutuse osa õpiringes.

B. Õpiringi-metoodika.

1. Lavakunsti käsitlemisest õpiringes.
2. Kõneoskuse käsitlemisest.
3. Põllumajanduslike ainete käsitlemisest.
4. Majandus- ja kodanikuteaduse käsitlemisest.
5. Kirjanduse käsitlemisest.

D. Praktiline osa.

1. Seltskondlikud mängud.
2. Lavakunsti-õpiringi koosolek.
4. Õpikoosolekute aktualiseerimine.
5. Majandusteaduse-õpiring.
6. Põllumajanduse-õpiring.
7. Kirjanduse-õpiring.

Lektoreina õpiringijuhtide-kursusil esinevad: prof. J. Uluots, mag. A. Koort, Joh. Käis, J. Rummo, A. Raudkats, Ev. Vender, N. Ruus, K. Laane, J. Umarik, A. Kaal j. t.

Kohtadelt on korduvalt avaldatud soovi seesuguste kursuste korraldamiseks, samuti eelmiste aastate elav huvi õpiringijuhtide kursuste vastu laseb oletada selgi aastal kursuste head kordaminekut, seda enam, et vahepeal on õpiringilisest tööst saadud uusi kogemusi ja mõtteid.

Kursusest osavõtt on maksuta.

Tegevushooaja vahetusel.

Ev. Vender.

Möödunud hooaeg oli vabaharidustöö tegelastele rõõmustav tööaeg. Süvenemist ja kõvemat endadistipliini nõudvad tegevusalad leidsid suuremat levikut, kui kunagi varem. Peetud kursustel on osavõtjate arv tublisti tõusnud. Suurem on aga hoog kursuste asemele asunud õpiringides. Kuigi need katseviisid on meil töötanud aastaid, siis peame viimase kahe aasta kohta ütleva, et siin on juba tegevus kavakindel ning endaharimisetöö on võtnud kindla kuju ja tegevuslaadi. Tuhanded noored on leidnud endale õige energiarakenduse võimaluse. Aga ka teised vabaharidustööettevõtted näitavad tõusu ja arenemise tendentsi. Näidendite ettekandmine, mis meil oli olnud siiaaani paljude seltside peamiseks tegevusalaks, on teinud viimastel aastatel häid edusamme. Kuigi puudub täpne ülevaade ettekanete ettevalmistuse kohta, on siiski rõõmustavad andmed repertuaari valikust. Kui veel mõni aasta tagasi ilutses esikohal „Tädi Juta Kalkutast“, siis on möödunud aastal 9 esimest kohta algupärandite käes, siis üks tõlge läti keelest, millele järgneb veel rida algupärandeid ja alles siis tulevad väikesema väärtusega tõlked.

Rahvamajade chitamise alal võib konstateerida teatud kainenemist majandusliku kandejõu kohaselt, sealjuures aga otstarbekohasuse ja majade nägususe tõusu. See kõik näitab, et pole olnud asjata tegevus näite-

kunsti alal väikelavadel. Ka kõige süvendavam ja põhjanevam tegevus vabaharidustöö alal — rahvaülikoolid — sammuvad koos nende õpilaspere kasvamisega ka sisulise süvenemise ja küpsemise teed.

Raamatukogundus, mis paistab vastava seadusega kõige rohkem kindlustatud olevat, on siiski möödunud aastal vabaharidustöö aladest saanud väga valusasti tunda majanduskriisi, kuid töötulemusi on ka sealgi märgata.

Edu möödunud hooajal kohustab jätkama tegevust kõigil senistel tegevusaladel ja neid tarbekorral ka edasi arendama. Siin paistab meil vabaharidustöö alal ees suurima ülesandena isetegevusliku vabaharidustöö esimesele astmele — õpiringidele — järgmiseks astmeks kirjalikkude koduõpingute tööviisi väljaarendamine ja selle tegelik rakendus. Õpiringide aruannetes antud andmed lubavad oletada selleks küllaldast küpsust.

Väikelavade tegevuse alal on praegu käsil ja tuleb ka tuleval aastal jätkata üksikute erialade juhtide väljaõpetamist — jumestajad, dekoraatorid jne., et ka väikelava etendused saaksid pidada sammu ajaga.

Töö senistel tegevusaladel süveneb ja laieneb. Tuleb juure ka uusi tegevusalasid. Jatkugu vaid kümnetesse tuhandetesse ulataval vabaharidustöötegelaste perel püsivust ja tahtet tööks!

Eesti Haridusliit 1933./34. tegevusaastal.

I KONSTRUKTSIOON.

1. Liikmed.

Eesti Haridusliidu liikmeks oli 1933./34. tegevusaastal 539 mitmesugust liitu ja organisatsiooni üle maa. Arvestades seltside poolt esitatud aastaaruandeid, võib üksikliikmete arvu seltsides arvestada üle 30.000

2. Nõukogu.

Esimees: Jaan Tõnisson — Riigikogu liige.
Abiesimees: G. E. Luiga — „Päevalehe“ peatoimetaja.

Sekretär: N. Metslov — advokaat.

Liikmed: J. Depman — Harjumaa koolivalitsuse juhataja. K. Einbund — Riigikogu esimees. L. Einbund — E. Maanaiste Keskseltsi juhataja. Ed. Hubel — E. Kirjanikkude Liidu esimees. Ed. Kubjas — E. Karkusliidu sekretär. O. Köster — Riigikogu liige. A. Lauter — „Estonia“ teatri näitejuht. M. Reisik — Riigikogu liige, E. Naisliidu juhataja. V. Rooberg — Riigikogu liige. J. Rummo — õpetaja, Tallinna rahvaülikooli abijuhataja. J. Ruus — Virumaa rahvaülikooli juhataja. J. Piiskar — Riigikogu liige. P. Puusep — koolijuhataja Läänemaal. A. Sibul — Tallinna Keskraamatukogu juhataja. H. Summer — Harjumaa koolinõunik. A. Särev — Töölisteatri näitejuht. Prof. J. Uluots — Tartu Ülikooli prorektor. Ev. Vender — E. Haridusliidu peasekretär.

3. Juhatus.

Esimees: O. Köster.

Abiesimees: J. Rummo.

Sekretär: Ev. Vender.

Abisekretär: M. Reisik.

Kassahoidja: J. Depman.

Abikassahoidja: A. Särev.

Juhatusliige: A. Sibul.

4. Revisjoni-komisjon.

H. Summer. J. Piiskar. V. Rooberg.

5. Õppetöö-toimkond.

Esimees: J. Rummo — liidu abiesimees.

Sekretär: K. Laane — liidu asjaajaja.

Liikmed: P. Mägraken — Haasomini koolivalitsuse direktor. A. Sibul — Tallinna Keskraamatukogu juhataja. Ev. Vender — liidu peasekretär. J. Umarik — põllutöökoolide peainseptor. O. Lehtmets — liidu vabaharidustöö-konsulent.

6. Teatri-toimkond.

Esimees: R. Kangro-Pool — kunsti- ja teatri-arvustaja.

Sekretär: Ev. Vender — E. Haridusliidu peasekretär ja teatritarvete-lao juhataja.

Liikmed: A. Lauter — „Estonia“ teatri näitejuht. A. Särev — Tallinna Töölisteatri näitejuht. A. Mikiver — Loxsa Haridusseltsi näitejuht. R. Starkopf — Pahlka Haridusseltsi näitejuht.

7. Rahvaülikooli-toimkond.

J. Depman — Harjumaa koolivalitsuse juhataja.

K. Einbund — Riigikogu esimees.

J. Kiivet — haridusnõunik.

J. Rummo — Tallinna Rahvaülikooli abijuhataja.

Ev. Vender — E. Haridusliidu peasekretär.

8. Tööjõud liidu teenistuses.

Peasekretär ja teatritarvete-lao juhataja: Ev. Vender. Asjaajaja: K. Laane. Teatritarvete-lao asjaajaja: A. Roman. Raamatupidaja-kassahoidja: A. Tutti. Vabaharidustöö-konsulendid-lektorid: O. Lehtmets, N. Ruus ja K. Laane (tegevusaasta alul). Näitekunsti-konsulendid: F. Pettai, H. Vaks ja V. Sooserv. Dekoraatorid: M. Pärt, J. Karell ja Rud. Sepp. Tööjõud liidus ja teatritarvete-laos: A. Tartov ja H. Tomson.

II ÜLDINE TEGEVUS.

Tegevus liidu büroos.

Üldiselt tihenened ja kasvanud Haridusliidu tegevus on tuntavalt suurendanud ka tegevust liidu büroos. Kirjavahetus muutus peagu kolmekordseks, võrreldes möödunud aastaga.

Saadetistest oli liidu tegevusalal ja erieelarve alusel töötavas teatritarvete-laos järgmiselt:

	Saadetiste koguarv		Trükitööd		Lihtkirjad		Tähtkirjad		Postpakid		Luna-saadetised	
	1932/33	1933/34	1932/33	1933/34	1932/33	1933/34	1932/33	1933/34	1932/33	1933/34	1932/33	1933/34
Büroos	4393	12.370	2679	9148	1542	2963	143	217	29	29		
Laos	1430	5193	598	3571	786	762	11	45	45	15	621	901
Kokku	5823	17.563	3277	12.719	4328	3725	154	262	74	44	621	901

Õpiringiraamatute laenukogu.

Õpiringiise vabaharidustöö edendamiseks ning soodustamiseks on Haridusliidu juurde asutatud õpiringiraamatute laenukogu, millesse on muretsetud raamatuid 4096 köidet, Kr. 5571,20 väärtuses. Sellest muretseti möödunud aastal kogu täiendamiseks 866 köidet Kr. 1457,70 väärtuses.

Õpiringiraamatute kasutamine õpiringide poolt läinud tegevusaastal oli väga elav. Tegevusaasta jooksul laenutati raamatuid komplektidena, vastavalt õpiringide kavadele, 144 korral, kokku 148 komplekti. (Eelmisel aastal — 41 korral 42 komplekti). Seega ka õpiringiraamatute kasutamine laenukogust on muutunud enam kui kolmekordsesks. Üksikraamatuid laenutati õpiringide laenukogust õpiringele ja asjahuvilistele 21 korral, eelmise aasta 16 korra vastu. Peale selle oli 542 köidet õpiringiraamatuid antud Saaremaa maatulunduse konsulendi hra A. Kaalu korraldusse, kes neid kasutamiseks välja andis Saaremaal asuvaile õpiringele. Kuna nende raamatute kasutamise kohta aruanne veel saabumata, puudub võimalus seda siin avaldada.

Valguspiltide-laenukogu.

Valguspiltide-laenukogu, milles on 45 erisisulist valguspiltideseeriat, täiendati tegevusaastal uue 205-pildise seeriaga — „Eesti ajalugu“, ühes sisukonspektiga hra V. Oravalt

Valguspiltide-laenukogu kasutati tegevusaasta jooksul seltside ja koolide poolt 62 korral, mispuhul laenutati 107 seeriat. (Eelmisel aastal laenutati 47 korral 81 seeriat.) Eriti elav oli valguspiltide kasutamine vabariigi aastapäeva ja vaimsekultuuripäevade puhul, mil ei jõutud isegi kõiki soovijaid rahuldada. Mitme seeria puhul, nagu „Eesti

ajalugu“, oli soovijaid järjekorras kogu talvise hooaja vältel.

Töökavade, põhikirjade, kodukordade ja juhtnõuete osas

Haridusliit kirjastas tegevusaastal järgmised õpiringide-töökavad:

M. Laarmann: „Eesti kirjanduse algkurus“, J. Rummo: „Kõneoskuse õpiring“, A. Johanson: „Põllutööriistade, maaharimise ja väetuseõpetuse õpiring“, E. Susi: „Eesti ajalugu“, A. Saul: „Pärius“.

Peale selle anti täiendatult välja õpiringi kodukord ja seltside juures asuvate tegevusringide üldkodukord ning juhised näitekohtute (kirjanduslike kohtute) korraldamiseks (Ev. Vender).

*

Järjest elavamaks kujuneb ka seltside ja seltskonnategelaste pöördumine liidu poole nõuannete saamiseks mitmesuguste seltskondlike tegevusse ja vabaharidustöösse puutuvais küsimusis. Liidu bürool tuli kirjalikult anda juhatusi ja seletusi 49 korral. Peamised alad, milles küsiti juhtnõuete olid: õpiringide organiseerimine ja töö korraldamine neis, seltside asutamine ja registreerimine, põhikirja muutmine, näitekohtute korraldamine, seltsi maa-alade kasutamine, rahvamaja plaanistamine, kursuste korraldamine, näidendite valik, pidude eeskavade koostamine, seltsidevahelised ja seltside seesmised konfliktid j. m

III VABAHARIDUSTÖÖ ALA.

Erilist tähelepanu tegevusaasta jooksul pöördi vabaharidustöö sisukuse tõstmisele ja isetegevuse süvendamisele õpiringidevõrgu organiseerimise teel.

Eriti on püütud õpiringilisse töösse rakendada algkoolilõpetanud noorsugu, et seega anda talle võimalust oma energia positiivsemaks rakendamiseks, mis on tähtis kujunemise eas, mil tihti satutakse väärmõjutuste alla. Selleks liit on tunnistanud vajalikuks kontakti kooliga.

Samal ajal seniselt jätkati tegevust teistel vabaharidustöö aladel, nagu kursuste ja loengute korraldamine, õppeabinõude muretsemine kursustele, hariduspäevade ja kongresside korraldamine, rahvaulikoolide propaganda, raamatukogude korraldamine, õpireiside võtmine seltside töökavva j. m

Kursused, loengud, kõned, konsulteerimised.

Kogemuste ja teadmiste levitamiseks ning süvendamiseks õpiringilise töö alal kohalikes tegelasis, liit korraldas

Õpiringi juhtide-kursused

Pärnus — 10.—12. aug. 1955. — 76 osavõt.

Võrus — 17.—19. aug. 1955. — 76 osavõt.

Lektoreina nimet. kursusil esinesid: J Rummo, Ev. Vender, N Ruus, A. Raudkats ja G. Puu.

Peale selle korraldati liidu vabaharidustöö-konsulentide ja peasekretär hra Ev. Vender'i juhtimisel isetegevuslikke vabaharidustöö-kursusi maaintelligentsile:

- 1) Jõhvis — 30. sept. — 1. okt. — 59 osav.
- 2) Põltsamaal — 21.—22. okt. — 40 osav.
- 3) Valgas — 29.—30. okt. — 41 osav.
- 4) Kuressaares — 4.—5. nov. — 45 osav.
- 5) Mustvees — 18.—19. nov. — 44 osav.
- 6) Paldiskis — 25.—26. nov. — 117 osav.
- 7) Kärdlas — 9.—10. det. — 45 osav.
- 8) Tõrvas — 27.—28. jaan. 1954. — 59 osav.
- 9) Tudulinna — 17.—18. märts. — 25 osav.

Kogusummas said vajalist ergutust ja teadmisi õpiringide alal loetletud kursustel 605 tegelast.

Õpetajate aastakoosolekuil ja pedagoogilisel päevil peeti loenguid vabaharidustöö alalt 3 kohas (Võrus, Tallinnas ja Paldiskis). Peale selle peeti loenguid vabaharidustööst ja õpiringest Tallinna ja Tartu pedagoogiumes ja Arkna ning Väimela põllutöökooles maanoortele peetud kursusil.

Isetegevusliku vabaharidustöö propageerimiseks ning organiseerimiseks ja olemasolevate õpiringide konsulteerimiseks liidu vabaharidustöö-konsulendid esinesid tegevusaasta vältel 169 kohas kogusummas 309 loengutekandega, mille kaasas ettekannete illustreerimiseks demonstreeriti ka valguspilte. Seejuures konsulteeriti kohtadel 68 õpiringi nende töö juures. Peale selle tegid liidu peasekretär ja asjaajaja väljasõite kohtadele seltside erisoovide kohaselt, kus esinesid kõnedega vabaharidustöö aineil. Lisaks sellele esinesid liidu ülesandel kõnede ja loengutega mitmed tegelased väljaspoolt. Liidu esindajana võttis osa raadio-ringhäälingu programmi-komitee tööst peasekretär hra Ev. Vender.

Õpiringide organiseerimine.

Tegevusaastal kutsuti üle maa ellu 176 õpiringi. Kuna eelmise aasta 100 õpiringist 39 mitmesuguseil põhjusil uuesti tegevust ei alanud (enamasti olid need ainult üheks aastaks ellu kutsutud), siis osutub 1955./54. a. uuesti ellukutsutud õpiringide arvuks 115, kuna 61 oli endist õpiringi. Suuresti mõjusid õpiringide arvule peetud õpiringijuhtide ning maaintelligentsi kursused.

Üksikute maakondade järgi oli õpiringide levik järgmine (sulgudes möödunud aasta arvud): Harjumaal 27, s. o. 15% koguarvust (29); Saaremaal — 27, s. o. 15% (25); Läänemaal — 25, s. o. 14% (15), (selle aasta õpiringidest Hiiumaal 10); Virumaal — 23, s. o. 15% (8); Järvamaal — 19, s. o. 11% (6); Tartumaal — 18 s. o. 11% (13); Pärnumaal — 14, s. o. 8% (4); Viljandimaal — 9 s. o. 5% (1); Võrumaal — 9 s. o. 5% (2); Valgamaal — 5 s. o. 3% (1); Petserialmaal — 0 (0).

Need arvud näitavad, et õpingid on levinud enam Põhja- ja Lääne-Eestis kuna Lõuna-Eestis neid on vähem ja Petserimaal pole seni teada ühtki õpiringi.

(Märkus: Õpiringide seesmisest tööst on lähem aruanne eraldi.)

Rahvaulikoolid.

Rahvaulikoolide propagandaks on pidanud eriloenguid liidu vabaharidustöö-konsulendid,

kes igal loengul on pühendanud eriosa rahvaülikoolide propageerimiseks ja lisaks tavalisete valguspiltide-seeriatele on näidanud valguspilte rahvaülikoolide tegevusest.

Haridusliit on andnud eelmiste aastate eeskujul stipendiume mõnele Virumaa ja Harjumaa Rahvaülikooli õpilasele.

Raamatukogundus.

Raamatukogude suurendamiseks, isiklikkude raamatukogude soetamiseks, raamatukogude kasutamiseks iseõppimiseks on liidu lektorid ja konsulendid teinud propagandat loenguil ning kursusel, samuti on peetud loenguid raamatute valikust ning hea kirjanduse kasutamisest.

Õpireisid.

Õpireiside organiseerimist on liit soovitanud seltsidel võtta nende tegevuskavva. Liidu esindajana võtab osa Turismi keskkorralduse tööst peasekretär hra Ev. Vender.

IV VÄIKELAVADE ALA.

Maaväikelavade väljaarendamine ja nende kunstilise taseme tõstmine on Haridusliidu üheks tähtsamaks ülesandeks, kuna väikelavad evivad erilist tähtsust meie seltskondlikus töös, seega olles mõjuvaks kultuuriteguriks, mis tuleb väärtustada. Ka möödunud tegevusaastal jätkati sihikindlalt tööd väikelavade alal, millele Haridusliit on omistanud vääriilist tähelepanu kogu oma tegevuse ajal.

Väikelavade tegevusse puutuvate akuteemate küsimuste arutamiseks liit korraldas 26. juunil 1933. a. Tallinnas

väikelavategelaste kongressi,

missugusest oli osavõtjaid 46.

Peale selle korraldati esmakordselt 19. kuni 22. juunini 1933. a. Tallinnas jumestajatekursus 31 osavõtjaga. Lektoreina nimetatud kursusel esinesid: H. Laur, F. Pettai, H. Vaks ja V. Sooserv.

Samuti korraldati Tallinnas ja Jägala kultuurisels „Omakodu” juures dekoratiivkursus 40 osavõtjaga. Lektoreina sellel kursusel esinesid: O. Aloe, M. Pärt, J. Karell, H. Vaks ja F. Pettai.

Mõlema kursuse vastu osavõtjad tundsid elavat huvi ja töötulemusi tuleb lugeda kõigiti kordaläinuks. Nagu näha, seesuguste väi-

kelavategelaste praktiliste kursuste järgi selt-sides tuntakse elavat huvi, mistõttu Haridusliit kavatses neid korraldada järjekindlalt ka edaspidi.

Nõudmine kohtadel peetavate näitekunstikursuste järgi oli möödunud tegevusaastal endiselt elav, eriti Põhja-Eestis, nii et ei suudetud rahuldada kõiki soovet. Tegevusaastajooksul korraldati kokku 33 näitekunstikursust üle riigi, s. o. rohkem, kui keskmine kursuste arv aasta kohta, arvestades 1926. aastast peetud kursusi (1926./27. aastast saadik kuni 1. apr 1934. a. on nimelt Haridusliidu poolt korraldatud kohtadel 244 näitekunstikursust, mis annab keskmise kursuste arvu aastas 30,5).

Haridusliidu näitekunsti konsulentidest-instruktoridest juhatasid nimetatud kursusi järgmiselt: F. Pettai — 16, H. Vaks — 14, V. Sooserv — 5.

Maakondade järgi korraldati sel aastal kursusi järgmiselt: Harjumaal — 7, Järvamaal — 5, Virumaal — 4, Tartumaal — 4, Läänemaal — 3, Pärnumaal — 3, Valgamaal — 3, Petserimaal — 2, Võrumaal — 1 ning Riias — 1; Saaremaal ja Viljandimaal ei olnud sel aastal ühtki kursust, kuna sealt polnud selleks sooviavaldusi. Samal põhjusel on kursusi vähem korraldatud Võru- ja Petserimaal.

Väikelavade ja koolide repertuaari täiendamiseks

E. Haridusliit korraldas tegevusaasta jooksul ühe lastenäidenditevõistluse, kus auhinna järgmised näidendid: H. Tõnnov'i „Kaluri poeg”, H. Hütsi „Väike sangar”, A. Rahula „Väikeste vandeselts”.

Ka kuulutas liit möödunud tegevusaastal välja võidupühanäidendite võistluse, mille teostumine jäi 1934./35. tegevusaastasse.

Näidendite kirjastamine.

Tegevusaasta jooksul on liidu poolt kirjatatud järgmised näidendid:

Tammann, A. „Kasuisa.” — Ühe armastuse lugu 3 vaat.

Kangermann, B. „Kiki ja Mall.” — Näidend 3 vaat.

Lukss, R. „Õpetatud sulane.” Komöödia 2 vaat.

Mälk, A. „Neitsid lampidega.” — Komöödia
4 vaat.

Rahula, A. „Jõuluingel.” — Laste jõulunäi-
dend 1 vaat.

Brigader, A. „Suur saak.” — Lõbumäng 3
vaat.

Tammann, A. „Söed.” — Näidend 4 vaat.

Tulik, A. „Uduallik.” — Lastenäidend 3 vaat.

Teatritarvete-lao kasutamine.

Liidu teatritarvete-ladu on seltside ja koo-
lide poolt leidnud järjest elavamalt tarvitamist.
Laost on laenatud tegevusaasta jooksul (sulgu-
des eelmise aasta arv):

parukaid 654 (512) etenduseks,
kostüüme 158 (128) etenduseks,
näidendeid 2075 (1450) etenduseks.

Läbikäigu suurenemisega on olnud võimalik
ka tunduv hindade alandamine. Möödunud te-
gevusaasta jooksul alandas liidu juhatus kaks
korda tarvitamisetasusid: parukatel — 20%
—25%, kostüümidel kuni 30% ja näidenditel
keskmiselt 35%. Praegu on laos kümme-kond
näidendit, mille komplekti tarvitamise tasu
on ainult 50 senti. Ka läks juhatusel korda
vähempakkumiste teel vähendada dekoratsioo-
nide-materjalide hinda mõnede rohkemtarvita-
tavate artiklite pealt kuni 30%.

Väikelavad.

Pidusid korraldasid 96% seltsidest, milli-
seil käis keskmiselt 105 isikut igal peol.

Pidudel olid enammängitavaiks näiden-
deiks järgmised:

- 1) Aug. Mälk: „Vaesemehe ututall” — 57
- 2) Aug. Mälk: „Neitsid lampidega” — 57
korda.
- 3) A. Ruttoff: „Väimehed” — 54 korda.
- 4) H. Raudsepp: „Vedelvorst” 52 korda.
- 5) A. Tammann — A. Särev: „Vidriku pa-
run” 51 korda.
- 6) E. Post „Kui põhjakuur ärkab — 27 korda.

Üldiselt nähtub, et tõlked (näit. saksa kee-
lest) hakkavad meie väikelavadel kaduma,
ja ikka enam hakatakse nõudma algupära-
ndeid, missuguste lavastamine on tõusnud esi-

kohale. Ka hakkab viimasel ajal draama ko-
möödia kõrval rohkem eluõigust leidma.

Dekoratsioonide valmistamine.

Maalavade korraldamisel üheks tähtsamaks,
tihtiigi valusamaks, küsimuseks on lavasea-
deldise ja dekoratsioonide osa. Sel alal E.
Haridusliit on püüdnud teha võimaluste piires
kõik, et arendada väikelavade seda külge.
Tegevusaasta jooksul valmistati dekoratsi-
oonid Haridusliidu dekoraatorite poolt 30
seltsile, kogusummas Kr. 9563.48 väärtu-
suses, missugusest summast oli Haridusliidu
kaudu antavaid riiklikke toetusi Kr. 4373.78
väärtuses.

Dekoratsioone valmistasid liidu dekoraato-
rid: M. Pärt, J. Karell ja Rud. Sepp.

V RAHVAMAJAD.

Rahvamajade ehitamiseks on liit andnud
seltsidele nõu plaanide koostamiseks ja maja-
de sisustamiseks, eriti dekoratsioonide ja
näitelavade korraldamisel, liidu peasekretär
hr. Ev. Vender võttis osa rahvamajade võrgu-
kava kindlaksmääramise komisjoni tööst Ha-
ridus- ja Sotsiaalministeeriumi juures, ja ka
Teedeministeerium on kutsunud liidu esindaja
rahvamajade plaanide kinnitamise tööst võtma
osa.

VI LIIDU AJAKIRI.

Kuni 1935. a. alguseni ilmus Haridusliidu
ajakirjana „V a b a h a r i d u s t ö ö”. Läänud
tegevusaastal hakkas see ilmuma uuendatud
kujul ajakirjana „A r e n g”. „Areng’us”
pöördakse täit tähelepanu kõigile vabaharidus-
töösse puutuvate küsimuste käsitlemisele, mis-
tõttu see on kujunenud eesti ainsamaks jär-
jekindlaks vabaharidustöö-ajakirjaks ja saa-
nud vajaliseks kõigile vabaharidustöö-tegela-
sile. Eelmisel tegevusaastal ilmus „Areng’u”
6 nr-it. Üldiselt on kuulda, et hariduslikud
seltsid ja tegelased on nimetatud ajakirja si-
sulise küljega rahul, mida näitab ka asiolu,
et ajakirja tellijate arv näitab kasvamise ten-
dentsi. Kuid selle edasiarendamise huvides
oleks vaja veelgi rohkem tellijaid, eriti Ha-
ridusliidu liikmeskonnast ja õpiringest.

VII SELTSIDE SEESMINE TEGEVUS.

Liidu juhatastele saadetud seltside aastaaruannete järgi pakub seltside seesmine tegevus järgmist pilti. —

Rahvamajaju on 69% seltsidest; seltsid, kellel rahvamajad puuduvad, kasutavad kooskämise- ja ettekannete korraldamise kohtadeks järgmisi ruume: koolimaju 124, eramaju 25, naaberseltside ruume 17, vallamaju 8.

Raamatukogud on olemas 74% seltsidel. Keskmiselt on igas kogus 670 köidest, üldse on kõigil raamatukogudel kokku 125949 köidet.

Lugemislaudu on 18% seltsidest. Paljudel seltsidel käib mõni ajakiri, kuid avaliku lugemislaua pole avatud. Keskmiselt oli tellitud igas lugemislauas 8 ajalehte-ajakirja.

Lugemislauades olid kõige loetavamaiks ajalehtedeks-ajakirjadeks järgmised: „Areng” ja „Päevaleht” (kumbki käis 26 lugemislauas), „Vaba Maa”, (22) „E. Noorus”, „Kaja” ja „Taluperenaine” (15), „Eesti Naine” (12), „Postimees” ja „Rahva Sõna” (11), „Kodu” (10), teisi — alla kümne.

Mitmesuguseid ringe töötas 88% seltside juures.

Ringidest oli:

õpiringe on olnud 76%,

näiteringe — 67%,

laulukoore — 61%,

muusikakoore — 42%,

spordi- ja võimlemisringe 38%,

maatulundusringe 8%; teisi ringe,

nagu: kirjandus-, karskus-, kodukaunistus-, j. t. vähem.

Kursusi on korraldanud 46% seltsidest, kes on kokku korraldanud 241 kursust. Keskmiselt võttis osa igast kursusest 37 isikut.

Seltside poolt korraldatud kursused oli:

kutseoskuslikke 35%, keskm. osavõtt — 44 isikut; üldhariduslikke 31% osav. 49 is.; põllumajanduslikke 12%, keskm. osav. — 59 is.; lavakunst 9%, keskm. osav. — 29 is.; võimlemis- ja

spordi 4%, keskm. osav. — 31 is., kodumajandus 4%, keskm. osav. — 28 is.

Loenguid on korraldanud 77% seltsidest, kes on üldse korraldanud 492 loengut. Igal loengul käis keskmiselt 67 kuulajat.

Korraldatud loenguist oli teaduslikke 37%; mitmesuguseid 19%; vabaharidustööst 16%; põllumajanduslikke 15%; kirjandusest 13%.

Pidusid on korraldanud 96% seltsidest; ainult 4% ei korraldanud ühtki pidu. Kokku korraldasid mainitud 242 seltsi 1158 pidu. Keskmiselt külastas igat pidu 105 isikut.

Aktusi korraldasid 40% seltsidest, kes korraldasid 149 aktust. Keskmine osavõtt oli 192 isikut igal aktusel.

Võistlusi korraldasid 23% seltsidest, 273 võistlust; kirjandusõhtuid 20% 168 korda; õpireise 16%; näitekohtuid 12%; peale selle on korraldatud vähemal arvul huviõhtuid, teeõhtuid, kontserte, jõulupuid, jumalateenistusi, laulupidusid j. m.

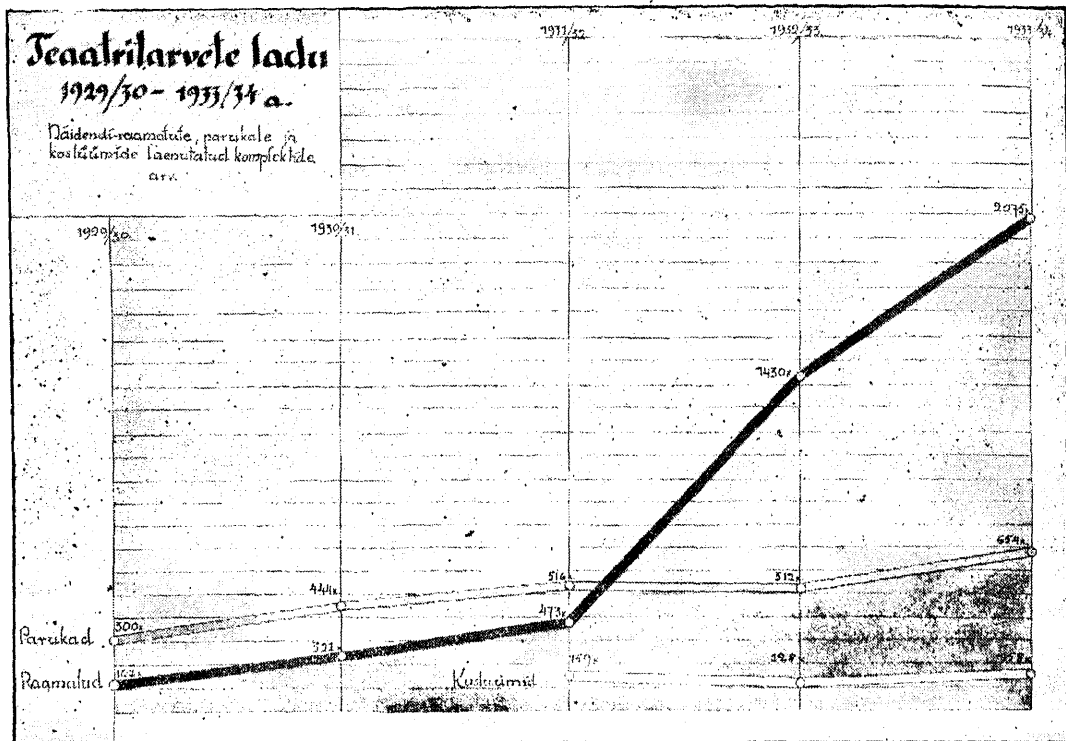
Kassaläbikäik.

oli 242 seltsil kokku: tulud — kr. 358845.55, kulud — kr. 295802.83. Keskmiselt oli iga seltsi tulu kr. 1482.83, kulud — kr. 1222.32.

VIII MUID HARIDUSLIIDU HARRASTUSI.

Vabariigi aastapäeva puhul peetud üleriiklike vaimsekultuuripäevade puhul võttis selle korraldamisest aktiivselt osa ka E. Haridusliit, rakendades selle teostamisele oma büroo ja organisatsiooni. Vaimsekultuuripäevad aitasid palju kaasa vaimse kultuuri, seega ka vabaharidustöö, eriti aga kohaliku kultuurielu küsimuste propageerimisele, mismõttes neid tuleb märkida ka seoses Haridusliidu harrastuste süvendamisega laiemas ulatuses.

Kokkuvõttes Eesti Haridusliidu tegevus möödunud tegevusaastal on sammunud vastu järjekindlale täienemisele ja sisulisele süvenemisele, mismõttes seda tuleb lugeda tööviljakuselt kordaläinuks.

Õpiringide tegevusest 1933./34. a.

Et saada täpsemat ülevaadet õpiringilisest tööst kohtadel, liit saatis täitmiseks vastavad aruanded, missuguseid täidetuna saabus tagasi 136 õpiringilt, s. o. 77% õpiringide koguarvust. Kuna eelmisel aastal aruanded täideti 50% õpiringi poolt, siis näitab see arv tõsisemalt suhtumist õpiringilisse töösse.

Aruannete järgi selgus 1933./34. a. tegutsenud õpiringide kohta järgmine statistika. —

Mitmesuguste hariduslike seltside ja ühingute juures töötas 110 õpiringi, s. o. 80% aruandjate arvust, koolide juures — 90 õpir. (ligik. 15%), iseseisva õpiringühinguna — 4 õpir. ja kirikukoguduse juures (Narva Soome-Rootsi Mikhli kogudus) — 1 õpir.

Õpiringide juhatajad.

Elukutselt oli õpiringijuhatajate koostis järgmine: õpetajaid — 67 (42%), põl-

lupidajaid — 33 (24%), töölisi ja käsitöölisi — 9 (6,5%); teisi vähem.

Hariduslikult olid õpiringijuhid järgmise ettevalmistusega:

1. algkooliharidusega — 23 (16,9%)
2. enam kui algkooliharidusega — 13 (9,5%) (neist oli täienduskooliharidusega — 3, kutsekooliharidusega — 8, rahvaülikooliharid. — 2.)
3. keskkooliharidusega — 83 (64,7%)
4. osalise või täieliku ülikooliharidusega — 12 (8,8%)

Neist arvudest selgub, et õpiringijuhatajate enamik on vähemalt keskkooli haridusega.

Vanuselt tuleb õpiringijuhatajate keskmiseks vanuseks — 30 aastat 3 kuud. Seejuures oli noorimaks õpiringijuhiks 17-aastane, vanimaks — 63-aastane.

Soolt oli 105 õpiringi juhatajaks mees, (s. o. 77, 3%), 31 õpir. juhatajaks naine, (s. o. 22,7%).

Kes õppisid õpinges.

Aruande esitanud õpiringide liikmete koguarv oli 2478, mis teeb keskmiselt iga õpiringi kohta 18 õpinglast. Kui arvestada see keskmine arv ka nende õpiringide kohta, kes aruande jätnud esitamata, tõuseb nende isikute arv, kes õppinud mõõdunud tegevusaastal õpinges üle 5500. Õpingiliikmete

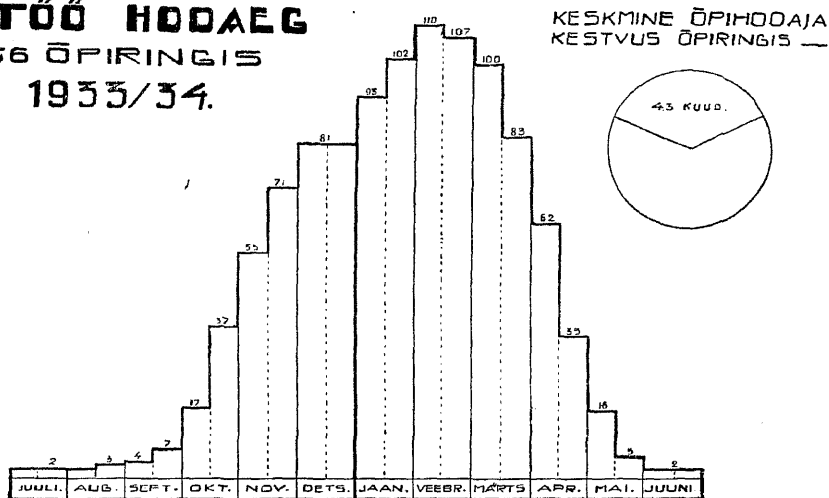
tane (2 õpir.) ja vanimaks 60 aastane (ka 2 õpiringl.).

Huvitav seejuures on, et õpinglased keskmiselt olid 9 aastat nooremad õpiringide juhatajaist.

Õpitegevuse hooaeg.

Peamiseks õpitegevuse hooajaks õpinges on talvekuud: novembrist — aprillini. Järgnev diagramm selgitab nende õpiringide tegevushooaega, kes esitanud tegevusaasta aruanded:

ÕPITÖÖ HOOAEG 136 ÕPINGSIS 1933/34.

keskmist arvu tuleb pidada täiesti töliseks ja normaalseks. Ainult üksikute õpiringide liikmetearv oli ehk seesugune, mis võiks olla takistavaks otstarbekohase õpitegevuse korraldamisel. Minimaalne õpinglaste arv õpingis oli 5, maksimaalne — 53.

Soolt oli aruannete järgi õpinglaste koostis järgmine: mehi — 1482 (58%), naise — 996 (42%).

Hariduslikult oli õpinglasist — algharidusega — 1762 (71,3%), osal. keskharidusega — 371 (14,9%), keskharidusega — 277 (11,1%), osal. ülikooli haridusega — 28 (1,1%), ülikooliharidusega — 12 (0,4%).

Vanuselt tuli õpinglaste keskmiseks vanuseks 21 a. 3 kuud, kusjuures noorimaks õpinglasest oli 12 aas-

keskmise õpitegevuse hooaja keskus iga õpiringi kohta on 4,3 kuud (4 kuud 10 päeva).

Töökorralduselt ja ainealalt

1. erialalisi õpinge — 73 (53,7%),
2. neid, millised töötasid teataval erialal, kuid seekõrval käsitlesid üldkõmuslikke aineid — 19 (14%),
3. puht-üldkõmuslikke — 41 (30%),
4. kus õpiti paralleelselt mitut kindlaksmääratud ala — 3 (ligik. 2,3%).

Neist arvudest nähtub, et enamik õpingest on enda tegevusalaks valinud teatava eriala, missugused vahetatakse vastava kava läbivõtmise järgi. Kuid ka üldkõmuslike õpinge

arv on suur, eriti veel, kuna on teada, et paljud eriküsimuslikud õpingid käsitlevad mitmes. üldisi kohaliku kultuurieluga ja päevaküsimustega seosesolevaid teemasid.

Eriküsimustest käsitati õpinges järgmisi alu:

Kõneoskus — 35 õpir., seltskondlik kasvatus — 18 õpir., aiandus ja mesindus — 12 õpir., esperanto — 12 õpir., kirjandus — 6*), kodanikuõpetus — 5 õpir., lavakunst — 5 õpir., majandusteadus — 4 õpir., talumajapidamise korrastus — 3 õpir., pedagoogika — 2 õpir., põldtaimekasvatus — 2 õpir.; peale selle ühes õpingis: eesti maateadus, hääldeamine, loomakasvatus, enesekasvatus, muusika, karskusküsimused, saksa keel, vene keel, sport, käsitöö.

Esikohal oli õpiaineist kõneoskus ja seltskondlik kasvatus. Seda tõendavad ka andmed liidu õpingiraamatute laenukogu kasutamisest. Nimelt tegevusaasta jooksul laenutati 148 komplektis raamatuid järgm. aladelt (sulgudes eelmise aasta vastavad arvud): kõneoskus — 58 kompl. (—), seltskondlik kasvatus — 28 kompl. (13), lavakunst — 13 (8), kodanikuõpetus — 11 (13), majandusteadus — 11 (4), aiandus ja mesindus — 8 (2), talumajapidamise korrastus — 8 (—); teistelt aladelt vähem.

Üle poole õpingest töötas kindla kava alusel. 80 õpingil (e. 58,8%) oli õpitöö aluseks võetud kindel kava, 53 õpir. (e. 40,1%) koostati kava jooksu töö kaasas, 3 õpir. (e. 1,1%) oli olemas kava, kuid seda täiendati jooksu töö kaasas.

Üldse peeti aruande esitanud õpinges tegevusaasta jooksul 1740 õpikoosolekut. Seega keskmine õpikoosolekute arv õpingi kohta on 12,8 (ligik. 13) õpikoosolekut. Kui arvata sama keskmist ka nende õpingide kohta, kes jätnud aruande esitamata, saaksime möödunud aastal peetud õpikoosolekute arvu õpinges üle 2150.

*) Peale selle käsitleti õige rohkesti kirjanduslikke teemasid üldküsimuslikes õpinges, nimelt 36 õpingis.

Keskmiselt võttis õpikoosolekust osa 22 inimest, neist õpinglasi 13,8 ja vabakuulajaid 8,2.

Kõige väikesem õpikoosolekust osavõtnud õpinglaste arv on 5, kõige suurem — 35. Vabakuulajaid on kõige rohkem olnud 50.

Mida käsitati üldküsimuslikes õpinges.

Huvitava pildi õpingide huviküsimusist annab õpinge enda poolt, väljaspool õpingikava, valitud teemade loetelu. Kuna nimetatud aruande osas on märgitud kokku 268 eriteemat, ei võimaldu siinkohal nende üksikasjaline loetelu, kuigi see võiks õpingele teemade valiku mõttes olla huvitav. Arvuliselt on loetletud eriteemasid järgmiselt: kirjandus — 80 (36 õpingis), kultuur, haridus ja edasiõppimine — 22 (30 õpir.) ühiskondl. küsimused, poliitika — 19, kodukohaküsimused — 16 (neist on 13 õpir. käsitatud teemat kodukoha kaunistamisest), loodusteadus ja tervishoid — 15, sport ja kehakasvatus — 12, pedagoogika — 11, praktilised erialad — 11, psühholoogilised küsimused — 9, usk, usundid, moraal — 9, perekond — 9, kaasaeg ja meie — 8, karskusküsimused — 6, ajalugu — 3, ühistegevus — 2 ja mitmesuguseid üld- ja huviküsimusi — 36.

Neist arvudest nähtub, et üldküsimuslikes õpinges enamharrastatavaks on kirjanduslikud, hariduslikud, ühiskondlikud, kodukoha ja mitmesugused filosoofilise sisuga küsimused; praktilisest aladest on enamkäsitatavad loodusteadus-tervishoidlikud alad ja sport.

Praktilisi töid, katseid ja harjutusi.

51 õpingi (s. o. 37% vastajaist) märgib, et neil on peale teoreetilise käsitluse korraldatud ka mitmesuguseid praktilisi töid, tegelikke katseid, harjutusi jne. Erialade järgi korraldati praktilist osa järgmiselt:

Kõneoskuse-, lavakunsti-, kirjanduse, seltskondl. kasvatus, seltskonnatöö, muusika, keelte, aianduse-mesinduse alal, töid põllumajanduse ja muil aladel.

rahvaluule kogumise võistlusi — 1, elavaja-
lehe-õhtuid — 1.

Õpikoosolekuiks kasutati

koolimaju — 101 õpiringi (74%), era-
maju — 19 õpiringi (13%), rahvamaju —
15 õpiringi (10%), vallamaju — 7 õpiringi
(5%).

(Märkus: üksikud õpingid kasutasid mit-
tu maja.)

134 õpiringi said ruumid kasutamiseks ta-
suta; 2 õpiringi maksid üüri — kogusummas
— Kr. 7.80.

Rahaliste tulude ja kulude kohta

aruandjaist 62 õpiringi ei ole esitanud and-
meid; 16 õpiringi märgib, et neil puudub ise-
seisev kassa; vajalised summad annab selts.
60-nest õpiringist 56 märgivad oma sissetu-
lekud kogusummas Kr. 1539.01, mis teeb
keskmiselt õpiringi kohta tulu Kr. 27.48;
58 õpiringi kogukulutused on Kr.
1142.05, mis on keskmiselt õpiringi kohta
Kr. 19.69; seega keskmine ülejääk Kr. 7.79.
Väikesema sissetulekuna on märgitud 35 sen-
ti, suurimana — Kr. 430.—. (Sissetuleku-
allikaina on enamasti olnud avalikud esine-
mised väljaspool otsekohest õpitegevust, nagu
kirj.-kohtud, referaatõhtud, ka pidud.)

Mis teevad õpingid suvekuudel.

Kuigi õpingide tegevushooaeg lõpeb ke-
vadel, peaaegjalikult aprillis, jätkavad paljud
siiski tegevust ka suvekuudel, vastavalt suvi-
seile võimalusile.

(Aruandjaist 35 õpiringi ehk 25,7% mär-
gib, et õpiring tegutseb ka suvekuudel, 88
õpiringis ehk 64,7% lakkab suvekuudel te-
gevus täiesti; 13 õpiringi ehk 9,6% on
jättnud küsimuse vastamata.)

Suvised tegevuse harrastusina on märgitud
järgmist:

1) õpireise — 25; 2) töid, katseid põllul
ja aias — 18; 3) loodusevaatlusi — 9;
4) koduümbruse kaunistamist — 8; 5) sporti-
mist — 6; 6) seltsk. mängu — 2; 7) ühiseid
koosviibimisi ajakirjade-lehtede lugemisega —
2 õpiringis; peale selle referaatõhtuid, lau-
lu- ja muusikaharjutusi, puukooli korrashoid,
üldküsimuslikke koosolekuid jne.

Millal algab tegevus õpinges uuesti.

Enamik õpinge algab järgmisel tegevus-
aastal uuesti tegevust. Aruandjaist on selle
märginud 116 õpiringi; 13 õpiringi on jät-
tnud küsimuse lahtiseks, 4 ei ole veel ot-
sustanud aega; 2 ei kavatse järgmisel aastal
tegevust uuesti algada. Õpitegevus algab
— septembris — 15 õpiringis (e. 11%), ok-
toobris — 67 õpiringis (e. 49%), novemb-
ris — 26 õpiringis (e. 19%); seega kolm
eelnimetatud kuud on peamiseks õpitegevuse
hooaja alguseks õpinges (aruandjaist ter-
velt 79%); teistel kuudel algavad tegevust
ainult üksikud.

Mida kavatsetakse järgmisel aastal õppida.

Aladena, mida kavatsetakse käsitada järg-
misel aastal, on märgitud järgmist:

1) Üldküsimused — 23, 2) selts-
kondlik kasvatus — 22, 3) kõne-
oskus 17, 4) kirjandus — 15, 5) aiandus-
mesindus — 13, 6) kodanikuõpetus — 11,
7) esperanto — 11, 8) lavakunst — 10,
9) muateadus — 7, 10) talumajapidamise
korrastus — 6, 11) kodukaunistus — 5,
12) põllumajandus — 5, 13) majandusteadus
— 5, 14) eesti ajalugu — 5, 15) põldtaime-
kasvatus — 2, 16) enesekasvatus — 2,
17) matemaatika — 2 õpiringis; peale selle
on nimetatud üks kord: ühistegevus, kerge-
jõustiku erialad, laul ja muusika ning selle
teooria, psühholoogia, tervishoid, raadio ja
tehnik, kodukäsitöö, masinaehitus, loodus-
teadus, hääldeamine ja ilulugemine.

K. L.

Eesti Haridusliidu aruanne ja tulude-kulude eelarve.

Tulud:	1933/34. a. eelarve. Kr.	1933/34. a. aruanne. Kr.	1934/35. a. eelarve. Kr.
Eelmise aasta ülejääk	—	442.40	62.98
Liikmemaksud	1000.—	1211.84	1300.—
Korjandus ja asjadeloterii	1500.—	1422.66	1500.—
% % hoisummadelt	800.—	674.85	600.—
Teatritarvetelao puhaskasust	500.—	500.—	500.—
Õppemaksu näitejuhtide ja muude kursuste osavõtjailt	200.—	36.—	—
Kavade ja põhikirjade müügist	200.—	178.02	250.—
Ruumi väljaüürimisest	840.—	735.—	700.—
Riigi eelarve kaudu	4000.—	4000.—	5000.—
Kultuurkapitalist	6000.—	4750.—	5000.—
Seltsidelt näitekursuse maksu	750.—	1345.—	1250.—
Seltsidelt sõidukuludeks näitekunsti-konsulentidele	200.—	245.80	250.—
Toetused maakoolivalitsustelt	100.—	—	—
Hasominilt õpiringide tegevuse arendamiseks	500.—	—	300.—
Valguspiltide ja õpiringide laenukogude tarvitamise tasu	—	96.68	100.—
Valguspiltide kapitalist uue valguspiltideseeria koostamis	—	250.—	—
Mitmesugune tulu (maksulised kõneõhtud)	200.—	1248.62	1252.02
Kokku Kr. 16.790.—	17.136.87	18.065.—	

Kulud:

Palgad	7092.—	6980.—	7566.—
Kantsleikulud	900.—	1282.44	1300.—
Ruumide üür, küte ja valgustus	1750.—	1510.68	1340.—
Inventari ostmiseks	150.—	—	—
Trükikulud ja informatsioon	250.—	582.64	500.—
Sõidukulud	900.—	423.85	750.—
Kursused ja loengud	2000.—	2716.68	1800.—
Väikelavadele soovitatavate näidendite nimekirja koostam.	250.—	—	—
Tasu jumestajate- ja dek.-kursuste õppejõududele	400.—	185.—	250.—
Õppeabinõud ja mitm. kulud kursustel	150.—	255.83	250.—
Õpingikavade koostamiseks	800.—	464.55	—
Õpingide laenuraamatukogu täiendamine	—	—	1500.—
Õpingidevaheliste võistluste korraldamiseks ja kavade koostamiseks	—	—	500.—
Uute valguspildiseeriade koostamiseks ja lao korraldam.	500.—	270.10	100.—
Rahvatülikooli stipendiumid	200.—	235.—	200.—
Vabaharidustöö käsiraamatukogu täiendamiseks ja ajakirjade tellimiseks	248.—	28.—	150.—
Ajakirja puudujääk	400.—	761.49	600.—
Kustutused ja amortisatsioon	300.—	827.05	750.—
Ülejääk	—	62.98	—
Mitmesugused ettenägemata kulud (esindus jne.)	500.—	550.58	509.—
Kokku Kr. 16.790.—	17.136.87	18.065.—	

Eesti Haridusliidu teatritarvetelao aruanne ja eelarve.

Tulud:	1933/34. a. eelarve. Kr.	1933/34. a. aruanne. Kr.	1934/35. a. eelarve. Kr.
Parukate ja habemete tarvitamise tasu	800.—	902.83	900.—
Näidendite tarvitamise tasu	3000.—	4358.01	5000.—
Rekvisiitide tarvitamise tasu	15.—	11.80	—
Kostütümide tarvitamise tasu	100.—	188.79	—
Kostütümide ja rekvisiitide tarvitamise tasu	—	—	200.—
Teatritarvete müügist	3025.—	1915.56	2000.—
Viiivitusmaksud	50.—	128.02	150.—
Mitmesugune tulu	96.—	328.56	250.—
Tulud ettekandeõigustest	500.—	859.15	1000.—
1932./33. a. ülejääk	—	525.41	—
Kokku Kr.	7.586.—	9.218.13	9.500.—

Kulud:

Palgad	2628.—	2879.—	3600.—
Ruumide üür	660.—	660.—	700.—
Reklaam	500.—	1157.65	500.—
Parukate parandus	100.—	2.—	—
Parukate puhastus ja kammimine	100.—	13.56	100.—
Kostütümide korrashoid ja puhastus	50.—	11.35	50.—
Kantseleikulud	500.—	341.73	400.—
Hinnata jagatav kirjandus	400.—	389.10	350.—
E. Haridusliidule puhaskasust	500.—	500.—	500.—
Postikulud ja pakkematerjal	500.—	253.58	400.—
Kustutus ja amortisatsioon	700.—	2270.22	2000.—
Näidenditevõistluse korraldamiskulud	—	—	250.—
Mitmesugune kulu	568.—	517.03	560.—
Ajutised töõjõud	200.—	195.—	—
Ülejääk	180.—	27.91	90.—
Kokku Kr.	7.586.—	9.218.13	9.500.—

Eesti Haridusliidu bilanss

31. III 1934. a.

Aktiiva.

Passiiva.

Aktiiva.		Passiiva.	
	Summa		Summa
Raha kassas	314 52	Võlga maksta teatritarv.-laole	1.650 —
Jooksvadarved pangas	378 69	Isikud ja asutused	2.007 76
Tahtjalised hoiusummad	12.500 —	Dekoratsioonide toetused	764 78
Varandus:		Rediskonteeritud vekslid	2.106 —
bürooinventar	2.965 10	Ettesaadud toetus	192 09
valguspildide-ladu	3.426 26	Ajakirja honorare maksta	163 16
õpiringide raamatukogu	3.337 24	Maksmata kulu	137 06
vabah. käsiraamatukogu	335 50	Ajakirja tellijad	81 60
Nõudevekslid	10.064 10	Üleminevad summad	1.159 64
Ajakirja „Vabaharidustöö” ladu	2.111 —	Kapitalid eriotstarveteks:	
Õpiringide rakendusmaterj. ladu	555 —	valguspildide-ladu	5.065 35
O/Ü „Raadio-Ringhäälingu” osatäht	238 09	õpiringide-raamatukogu	3.131 50
Võlga nõuda dekor. tellijailt	50 —	õppevahendid	430 —
Isikud ja asutused	401 10		175 —
Ettetehtud kulud	2.062 72	Tagavarakapital	12.769 38
Lunasaadetised	488 85	Amortisatsiooni-kapital	735 83
Üleminevad summad	6 78	Ülejääk	62 98
Mitmesugused aktiivad	1.374 32		
	86 96		
		Kr.	Kr.
	30 632 13		30.632 13

31. III. 1934. a.

Õpiringide endi hinnanguid õpiringilisele tööle.

Õpingiaruannete viimase punkti all — tähelepanekuid õpitööst ja soove edaspidiseks — on õpiringi-juhatajate poolt esitatud huvitavaid hinnanguid õpiringilisele vabaharidustöö korraldusele, vaadeldes neid kohalike olude seisukohalt. Enamik vastajaist peavad õpiringide tööd väga vajalikeks ja mainivad, et nende õpiring on suutnud korda saata niimetamisväärselt positiivset. Nii näiteks kirjutatakse:

„Õpiring, kuigi esmakordselt asutatud kohapeal ja ümbruskonnas, leidis noorte poolehoiu ja sai neile tõsiseks kooliks, sest kui mõni töökoosolek pidi mõnel pühapäeval ära jääma (õpikoosolekud meil toimusid nimelt pühapäeviti), siis õpinglased kaebasid, et nad tundvat puudust õpikoosoleku järgi ja neile olevat pühapäev kaduma läinud.” (Maidla õpiring).

Ka mainitakse tihti, et õpinglased suhtusid oma ülesandesse tõsiselt ning hääd tahte ja huviga. Nii näit.:

„Hääd tahet ja huvi asja vastu on palju ja loota võib ees hääd tööpõldu.” (Hummuli). Töötulemustega üldiselt ollakse rahul.

„Möödunud hooajal õpiringi töö arenes edukalt. Andekamad õpinglased (ka algharidusega) võisid õpitöö lõpul enam-vähem vabalt vestelda esperanto keeles, vestlusest aru saada ja kergemat teksti lugeda.” (Harju-Jaani).

Või jälle:

„Möödunud õpiaasta oli algusaasta, kuid midagi siiski noorte enesearendamiseks ära teha suudeti, vähemalt õpiti üksteist paremini mõistma ning oma mõtteid lüüsamalt väljendama sõnavõttudel ja ettekan-deil.” (Rutikvere).

Paljude õpiringide aruandeist nähtub, et kohtadel ei puudu otsimisvaim õpingitegevuse elustamiseks ja kohandamiseks kohalikele huvidele ja oludele. Nii töötavad mitmed õpingid omakoostatud töökavade järgi, mitmed on kavad kohandanud tegelikele vajadu-

sile (Kolovere, Lääne-Mõisaküla j. t.) Nõgu eelpoolgi toodud andmeist näha, kasutatakse õpitöö aktualiseerimiseks mitmesuguseid vahendeid: oma ajakiri, päevasündmus- te kroonika jne. —

„Ilmub omavaheline ajakiri „Koidukiir”, mis eriti suure poolehoiu on võitnud õpinglaste seas. Paljud õpingl. avaldavad selles oma töid, mis õpikoosolekuil loetakse ette ja ühiselt arutletakse, andes seega ühtlasi õpikoosolekuile huvitava tööala.” (Valguta üldk. õpir.).

Mitmed õpingid nimetavad individuaalse käsitlusviisi paremusi; nii Peetri õpiring:

„Meil näiteks ühingu ärijuht refereeris ühistegevusest, end. ohvitser isamaalisist küsimusist, Kehtna põllutöökooliõpil. kanakasvatusest jne.”

„Rohkem huvi pakkus üldkõsimumuste õpingis endi poolt valitud küsimuste arutamine. Üldsõnalisist töökavade-st oli vähe abi. — Tuli ikka koostada referendile midagi tööjuhatause taolist.” (Löve).

Käsitusainete huvitatavuse kohta on mõnesmõttes erinevaid arvamusi, kuid paljud mainivad enamhuvitavaina mitmesuguseid üldkõsimumuslikke ja kirjanduslikke ning kunstilisi aineid. (Näit.: Laupa, Kolga, Kuumetsa, Tõdva-Kõnnu, Kloostri, Vägeva, Märjamaa, Ulvi, Löve j. t.) Ka märgitakse õige mitmel juhul, et huvitavad enam elulähedased ained, kuna „õppida, arutada raamatute põhjal ei taha huvitada.” (Pamma). Mitmed nimetavad ka, et kirjandus näiteks ei huvita, vaid rohkem meeldivad mitmesugused praktilised alad (Kõrgesaare j. t.); „meesõpinglased on huvitatud rohkem tehnilistest ainetest” (Ellamaa), või jälle:

„Kirjanduse õppimine ei tekita niivõrd elavaid mõttevahetusi, kui elulähedased ja praktilised alad.” (Kolovere).

Huvitavad ka ained, mis valitud maaelanike seisukoha kohaselt (Rava), kuid tuntakse ka huvi ühiskondlike, majanduslike, filosoofiliste, usuliste küsimuste vastu.

„Nagu näha, huvitab õpiringlasi ka poliitika, kuid põhimõtteliselt hoiduti sellest.” (Kloostri).

Kuigi üldiselt loetletakse õpiringide tööst palju positiivset ja mõned kinnitavad, et töös põlnud raskusi, tuleb õpiringel siiski võita palju raskusigi.

Üheks sagedamini mainitavaks raskuseks on õpiringilise töö uudsus, nii õpiringlasile, kuid tihti ka juhatajaille; kuid see puudus kaob kogemuste kasvamisega. Kaevatakse ka, et mõnel pool võetakse õpiringitööd, kui uut asja, teatava umbusuga. Nii kirjutatakse Soomra algk. üldk. õpiringist:

„Maal vaadatakse iga uuenduse peale umbusaldusega ja seepärast pole vist esimesel aastal suudetud väga palju ära teha. Loodame, et edaspidi kujuneb tegevus tagajärjekamaks ja õpiringlaste arv suuremaks.”

Nimetatakse mõnes aruandes ka õpiringlaste passiivsust ja eelhariduse taseme ebaühtlust; ka asjaolu, et õpiringlasiks on üldse kohalikud agaramad tegelased, mistõttu ajapuudusel ei saa täiesti pühenduda õpingitöösse, kuna tegevus muis seltskondlikes ettevõtteis võtab aja. Mõnel juhtumil õpingilased ei saa isiklike tööde tõttu korralikult õpikoosolekuist võtta osa, samuti nimetatakse õpingijuhataja suurt töörohkest. Üks õpiring kaebab ka, et kohal. haritlased ei võta küllaldaselt osa õpingitööst, vaid hoiduvad isegi sellest eemale.

Halvemad on takistused ja raskused, kus need avalduvad teatavate ringkondade sihilikus vastutõttamises. Seesuguseid juhtumeid on, kuigi mitte väga palju. Nii kurdetakse, et „alkoholisõbrad ja omakasutsijad ei või sallida tõsist rahvaharidustööd.” Ühel juhul isegi oma seltsi tegelased kas arusaamatusest või kartusest, et nende tegevus jääb õpingi varju, töötavad viimase vastu. Teisal jälle naaberseltsi tegelased peavad end kohalikuks „eliidiks” ja vaatavad

üleolevalt õpingile, püüdes „õpingist osavõtjaid mõnitada ja igal viisil nende tööd takistada.” Narva-Soome koguduse „Kullervo” õpiring kaebab, et vallavalitsus ei luba õpikoosolekuiks kasutada kohalikku koolimaja, mistõttu tuleb õpikoosolekuiks koos käia kauges maa takka. Samuti on keeldunud Hiiu maal üks koolijuhataja lubamast ruume õpikoosolekuks.

Esineb ka väliseid takistusi, nagu õpingijuhataja kaugus (20 km — Vägeval), looduslikud takistused suurvee ajal, kohaste ruumide, vajitava spordiväljaku puudumine jne.

Kõiki õpinge aga kannab lootus — saada üle kõigist raskusist, milleks tahet ei puudu.

Ainult ühel juhul mainitakse, et raskuste tõttu ollakse sunnitud õpiring likvideerima.

Õpingi- raamatute kasutamise asjus peagu kõik sõnavõtjad eranditult mainivad, et kohalike võimaluste piires on raske hankida vajalisi õpiraamatuid ja peetakse hädavajaliseks raamatute laenutamist Haridusliidust (Otseselt väljendatud 50 aruandes).

Soove, ettepanekuid ja kavatsusi kohtadelt.

„Leian, et õpingi töömeetodit võib tarvitada suure kasuga ka koolitöös (eesti keele õpetam. näit.), eriti täiendusklassides ja keskkoolis.” (Kärdla).

„Soovitav õpingile hankida laule ja seltskondl. mängu; olemasolevad ei rahulda — iganenud. Kirjastada populaarteaduslikke raamatuid! Luua õpingide juurde ekskursioonide kodud! Asutada õpingidevaheline ajakiri! („Areng”! — toimetus). Korraldada parima õpikoosoleku võistlus! Tutvustada teiste õpingide tööga! Sagedamini külastada instruktoril! Õpingi asukoha kaunistamiseks korraldada kodukorralduse võistlus!” (Adiste).

Käosalu õpir. soovib õpingilises töös kasutada ajalehti.

„Ajaleht kui allikas jagatakse aladeks: 1) kirjandus ja kunst, 2) majandus, 3) kodumaine poliitika, 4) välismaine poliitika, 5)

sport, 6) põllumajandus jne. Aruandjad tutvustaksid teisi nädala jooksul ilmunud uudistega. Niiviisi huvitatakse aladest, mis seni olid terra incognita. Kasvatatakse lehelugejaid." (Kroonika õpikoosolekuil!).

Valguta õpiring kavatseb suvekuudel teha õpireise loodusega tutvumiseks ja pidada õpikoosolekuid vabas looduses.

Pärnu vaimsete huvide õpiring tahab järgm. aastal tegevust korraldada kavakindlamalt, hankides õpiringlasile raamatute kasutamise võimalust linna raamatukogust. Eelkõige soovitakse pöörda tähelepanu mõttevahetusele teiste samalaadsete õpingidega Eestis.

Rava õpiring kavatseb järgm. tegevusaastal „korraldada näitliku kohtu ainel, mis käsitaks piimakarja pidamist, söödamaid ja sellega käsikäes vähendada arusaamatusi rikkaliku rohukasvuga metsakultuuride ja raieistikkude kohta käiva karjastamisekeelu mõttes. Aine arvatavasti huvitaks kohalikke. Näitekohtuks valmistatakse juba suvel."

Kärdla õpiring soovib, et antaks väl-

ja õpir. töökava kasvatuse kohta, põhjendades, et kasvatuse on inimkonna tähtsaimad küsimusi ja lisab: „Kasvatusküsimused näivad huvitavat peamiselt intelligentsemaid lastevanemaid, eriti emasid. Kasvatusealaline õpiring peaks töötama iga seltsi juures."

Soovitakse, et ka tulevikus korraldataks õpingidevahelisi töövõistlusi: „See sünnitab elevust." (Kõrgesaare).

Ka avaldavad mitmed soovi, et korraldataks ikka praktilisi kursusi õpingijuhtidele: — „On vajalik abi ja ergutust tulevaseks edukaks tööks." Samuti soovitakse, et Haridusliit annaks raadio teel edasi ülekandeid eeskujulikest õpikoosolekuist. (Kõrgesaare, Kloostri j. t.).

Mitmed õpingid tahavad saada õpir. laenuraamatukogust esperanto õpiraatuid jne. Neist avaldusist nähtub, et õpinges mõeldakse elavalt sellele, kuidas õpingilist tegevust süvendada ja veelgi viljakamaks muuta. (Mitmes. tähelepanekuid ja soove on avaldanud aruandjaist 90, s. o. 66%.) K. Laane.

Eesti rahvahariduse- ja koolioludest Rootsi ajal.

Fr. Puksov.

(Järg.)

Kuigi olid tunnustatud aadli poolt rahvakoolidesse puutuvad määrused, tuli siiski kirikuvõimudel kui ka kindralkuberneril veel hiljemgi nõutada mitmel korral nende täpsemat täitmist, eriti mis puudutas koolimajade ehitamist ja koolmeistrite ainelist olukorda. Küll leidis Liivimaal 1693. a. juba 1/2 kihelkondades koolimaja ja koolimaja, tekitasid rahulolematust koolimaad, mis olid väikesed, kõlbmatud ja kaugel kirikust asuvad. 1694. a. määrusega loob kuningas koolimaja asjus kindla korra. See ei võinud olla vähem kui 1/4 adramaad, pidi olema kõlbulik ja kiriku läheduses. Sel viimasel määruel, mis kindlustas koolmeistri ainelist olukorda, oli eriline tähtsus rahvakooli paremale järjele tõstmiseks, mida tõendab ka asjaolu, et Eestimaal, kus kindel määrus koolimaja kohta

puudus, üldse terve rootsi valitsuse ajal oli rahvakool palju nõrgemal järjel. Koolimaade asemel said Eestimaa köstrid-koolmeistrid tasuta palka, mis aga tihti jäi kättesaamata, ja säärase ebakindla olukorra juures pole siis ime, kui veel 1694. a. on Läänemaal Martnas kirjaoskamata köster ja lapsi õpetab pastor.

Ka koolimajad puuduvad Eestimaal. 1688. a. on siin ainsam koolimaja Harju-Madisel, kuid siin elavad rootslased ja pastoriks on Tartu „seminari" asutaja Forseliuse isa. Vähe paranenud on küll olukord 10 aasta järele, siiski ei jõuta siin kuidagi Liivimaa tasemele. Koolimaja on ainult Viru-Nigulas, Lüganusel, Lääne-Nigulas, Juurus, Hageris, Raplas, Harju-Madisel, Nissis. Lääne-Nigulas oli kahe-toaline maja, ühes toas elas köster ning tei-

ses õpetas ta lapsi. Nissis leidus isegi viie aknaga koolimaja. Nõnda puudusid koolimajad kolmveerandis Eestimaa kihelkondadest, kuigi küll paljudes kohtades oli veel uusi ehitamisel, Kadriinas ja Viru-Jakobis, Kullamaal ning Kirblas olid ehitused koguni katuse all. Keilas olid küll palgid kokku veetud koolimaja jaoks, kuid need olid ära kasutatud pastoraadi remondiks. Martnas oli plats valitud ja Väike-Maarjas koolimaja ehitus kavatsusel.

Tahajäänuid rahvahariduse alal oli aga Saaremaa, kus kuni 90. aastateni puudusid üldse koolid. Alles 1695. a. viiakse ka siin kindel rahvakoolide korraldus läbi, ühes koolimaaga viie kihelkonna jaoks ja koolmeistrite palgaga — vilja ja moona näol. Nõnda on astunud jõusse XVII saj. 90. aastate keskel kogu Eesti ametlik koolikorraldus.

Eestit tabavad õnnetused, näljaaeg ja põhja-sõda ei hävita küll täielikult juba loodud rahvakoolide korraldust, kuid siiski sulgesid oma ukсед paljud neist. Ehk küll tekkiski mõnes kihelkonnas uus kool ja ehitati ka uusi koolimaju, ei olnud nende vanade kui ka uute koolide eluiga kuigi pikk, nimelt koolmeistri puudumisel, kes oli mujale ära kolunud, sest et tal palk jäi kätte saamata mitme aasta eest. Kaasa aitasid ka mõningad mõisnikud, kes pidasid üleval omal kulul kooli, samuti nagu üksikud pastoridki katsusid omal jõul levitada haridust. Polnud sellestki tegelikult kasu, kui oli oma koolimaja ja koolmeister ametis, sest vanematel polnud millegagi saata lapsi kooli; puudus rõivastus, puudus ka toit. Mitte vähemaks takistuseks ei olnud ka kooliraamatute puudumine, milleks olid sel ajal aabits, lauluraamat, katekismus, Vastne Testament ja kodu- ning kirikuraamat. Kui neid ei annetanud pastor, mõisnik või riigi mõisarentnik, siis olid harva talupojad nii jõukad, et osta kooliraamatuid oma lastele. Kiriku-katsujate manitsuste peale vaatamata ei tõusnud põhja-sõja ajal õpilaste arv üle 10, piirdudes tavaliselt 2—3. Kui Läänemaal Mihklis 1708. a. oli köstri juures koolis 10 poissi, siis teatab Hanila köster 1707. a., et ta pole ühtegi last õpetanud ja palub end vabastada ametist sissetulekute puudumisel.

On küllaltki selge, et rahvakool Rootsi valitsuse lõpp-aastakümneis tagasiminekut osutab Liivi- ja Eestimaal, sellevastu paraneb aga olukord Saaremaal, kus 1705—1706. a. korralduste tagajärjel igasse kihelkonda oli tekkinud oma kool ja koolimajad, kuna viimane puudus ainult ühes kihelkonnas.

Koolmeistri tasu neis kihelkondades, kus puudusid koolimaad, ei olnud kindlaks kujunenud. Nõnda said Eestimaa koolmeistrid, kes ei olnud samal ajal ka köstrid, Viru-Nigulas 1698. a. 2 tündrit vilja iga ratsateenituse pealt, Jõhvis ainult ühe tündri. Koolmeistriks oli Viru-Nigulas rootslane. Koguni teissugune palk oli muidugi köster-koolmeistril. Nõnda saab Märjamaal köster tasuna laste õpetamise eest igalt õpilaselt 1707. a. ühe sülla puud ja ühe külimitu rukist, samal ajal ei tasu aga Kullamaa talupojad köstri vaeva millegagi. Ka Keinas ei saa rahvuselt eestlane köster mingit tasu, kuid ta on veel kõrvalametina kangur, millega teenib ka ülalpidamist. Hallistes lubatakse 1683. a. köstrile, kui ta on nõus kooli pidama, iga talupoja pealt üks külimit teravilja. Rõigil on pastor kasutada andnud köstrile osa oma maast, kuid tingimusega, et ta harib ka pastori põldu.

Rahvakooli lõdvenemine nälja- ja põhja-sõja ajal ei põhjusta siiski, nagu ehk oodata võiks, rahvahariduse tagasiminekut järgmisel põhjusel. Kuna köstriks kursusse kutsuti sel ajal ainult usuõpetus ja lugemisõpetus, siis ei olnud raske seda ülesannet täita igal isikul, kes ise aga lugeda oskas, sest selle juures ei vajatud mingeid erilisi teadmisi. Nõnda saigi rahvakoolide tähtsamaks ülesandeks valmistada ette iga küla peale vähemalt üks poiss, kellele oleks selge raamatulugemine. Jätkus sellestki, nagu Martnas, kus 1698. a. talvel pastor õpetas 3 last, Need 2—3 õpilast, kes tunde võtnud, said omakorda koolmeistriks kodukülades ja tihti saadetigi neid sel otstarbel kihelkonna kaugemaist nurkadest köstri juure kooli. Nõnda peavad Harju-Jaanis mitu talu kokku endale ühe koolmeistri-poisi. Neil asjaoludel on küllaltki arusaadav, et mõneski kihelkonnas, kus rahvakool puudus, ei olnud siiski lugemisoskajate arv väikesem, kui kooliga varustatud ki-

halkondades, ja tegelikult ei olekski ette-
nähtud koolivõrk üldist lugemisoskust viia
läbi omal jõul ka siis, kui see oleks teostu-
tud ka täiel määral. Vähe oli ühest koolist
tervele kihelkonnale.

Rahvaharidus rootsi valitsuse lõppaasta-
käikudel ei langenudki, vaid lugemisoskus
näitab koguni tõusvat tendentsi endisega võr-
reldes. See käib eriti Eestimaa kohta, kus
haridusolud 80. aastais olid nõrgemad kui Lii-
vimaal. Siin oskavad lapsed ja nooremad inimesed
raamatut lugeda, ka ei puudu kirja-
oskajaid vanemate inimeste hulgas sajandi
veerul. Kiriku visitatsioonide ajal selgub, et
lapsed loevadki raamatuid üldiselt päris hästi,
nagu Lääne-Nigulas 1698. a. Viru-Jakobis
loeb 100 inimest ja Jõelehemes 37 isikut,
mille juures mõned oskavad ka kirjutada.
Viimane oli küll sel ajal haruldane rähe,
1699. a. oskavad lugeda Lihulas mõned lapsed
ja 5 vanemat inimest. Jüris 30 last, sa-
muti ka Kosel 30 ja Kuusalus kõik lapsed.
Ka XVIII saj. alul põhja-sõja ajal tõuseb
mõnes kihelkonnas lugemisoskus. 1694. a. ei
oska Mihklis lapsed veel lugeda, kuid 1708. a.
on nende hulgas palju kirjaoskajaid, keda
õpetas kohalik pastor ja köster. Kirblas
1699. a. ei leidu üldse ühtegi kirjaoskajat
terves kihelkonnas, kuid 1707. a. on sääraseid
juba poiste hulgas. Poiste kõrval ei loe nai-
sed ja tütarlapsed, kuigi oli mõni haruldane
juhus, kus köstrikoole õpilaste hulgas esines
tütarlapsi. Nõnda oli Põltsamaal 22 õpilasest
ainult üks tütarlaps. Pole huvitusest seegi
asjaolu, et Eestis asuva rootsi rahvastiku juu-
res oli kultuuriline tase palju kõrgem kui
eestlaste hulgas, mille eest hoolitses juba
rootsi valitsus. Rõigi kihelkonnas elavad
rootslased 1709. a. oskavad päris hästi peast
katekismust ja raamatulugemist, kuid sama
kihelkonnas eestlased aga väga nõrgalt. Root-
sis endas aga, nagu allpool selgub, võrdus
haridustase eestlaste omale.

Kui nüüdisajaga võrreldes neid XVII saj.
saavutused Eesti rahva vaimse kultuuri alal
paistavad kuidagi piiratuna, ei tohi unustada
ajastut, mil ka soome ja rootsi rahvas ei
suutnud rahvaharidust viia kõrgemale tase-
mele. Soomeski 90. aastais loevad ainult üksikute
talupoegade lapsed ja enam-vähem kor-

rapärane lugemisoskus levib siin alles XVIII
saj. Ka Rootsis ühes kihelkonnas 1686. a. ei
osanud veel ükski lugeda ja teises kihelkonnas
lugesid ainult vähesed. Torpson oma hari-
dusajaloos räägib 80. aastate kohta, et Root-
sis pühakirja sõnaline õpetamine ei andnud
silmapaistvamaid tagajärgi ja lugemisoskust
sel ajal, kuigi see oli tunnustatud vajalikuks,
nagu ei oleks olnudki veel.

Eesti köstrikoole maarahvakoolide kõrval
on ka suuremais Eesti linnades, kus olid eesti
kogudused. Koolmeistriks on samuti siin kui
ka seal köstrid ja ka õppekavas ei näi olevat
mingit vahet. Nende olemasolu on kindlaks
määratav Pärnus, Tartus ja Kuressaares, kuid
arvatavasti ei puudunud säärane rahvakool
ka Tallinnas XVII saj. teisel poolel. Pärnus
õpetas eesti lapsi juba XVII saj. 50. aastais
pastor Westring, veel sel ajal, mil maarahva-
koolidest ei tehtud juttugi, ning hiljem võt-
tis eesti laste õpetamise siin enda kätte sel-
leks valitud köster. Ka Tartus õpetab eesti
koguduse köster sajandi 80.—90. aastais lapsi,
kuna enne seda ei puudunud siin ka eesti nar-
gakool, kus leidus õpilasi arvult 30.

Mingisuguseid mitteametlikke saksa nurga-
ehk kõrvalkoole, mida pidasid ülal omal riis-
ikol eraisikud, leidus rootsi ajal igas Eesti
linnas. Nad olid pinnaks silmas ametlikkudele
linna algkoolidele, kuna tihti oli õpilaste arv
neis suurem kui esimestes. Säärane eeldus on
seletatav elulähedase suunaga, kus õpetati
saksa keele lugemist, kirjutamist ja hoolitseti
ka tütarlaste hariduse eest. Ametlikke tütar-
laste koole ei olnud veel peale Narva, ja
poiste kooles tuubiti peamiselt ladina keelt,
mis kui selleaegne rahvusvaheline ja õpet-
lase keel oli õppekeeleks ka gümnaasiumis ja
ülikoolis.

Ametlikke linnas teotsevoid koole Eestis XVII
saj. oli: ülikool Tartus, gümnaasiumid Tar-
tus ja Tallinnas, Tartus küll ainult 1—2
aastat, kõrgemad alg- ehk triviaalkoolid suu-
remates linnades ja alg- ehk lastekoolid
väikesemais. Siin näib küll alg-, kesk- ja
kõrgemad koolid esitatud olevat, kuid reab
täheandama, et XVI—XVII saj. koolisüsteemil
polnud veel teravat vahet tüüpides, nagu see
esineb praegusel ajal. XVII saj. koolid olid
painduvad oma õppekavalt ja ülikoolis näi-

teks võeti läbi ka algkooli kursust, mille lõpetu ärgu imestatagu, kui üliõpilaste hulgas leidis 12—15-aastaseid poisse, kes 15-aastaselt olid juba filosoofia magistrid. Kuid filosoofia oli ülikooli algkursus. Tihti ei saa mingit vahet teha gümnaasiumi ja ülikooli vahel ja ka mõni triviaalkool ei pakkunud vähem kui gümnaasium, nagu Eestis Narva kroonukool.

Kui harilikus triviaalkoolis oli 5 õpetajat (rektor, rehkenduse õpetaja ja kantor), kes õpetasid ladina keelt, saksa- või rootsi keelt, usuõpetust ja laulmist, siis oli Narva triviaalkooli õpetajate arv 5. Need õpetasid ladina, saksa, rootsi, soome, vene ja arvatavasti ka kreeka keelt, milline keelterohkus olenes küll ka osalt Narva elanikkonnast, mis koosnes väga mitmest rahvusest. Kuid seda mõjutas ka kooli eesmärk — valmistada ette luteriusulisi vaimulikke Ingeri jaoks, mis põhjusel oli ametisse seatud ka teoloogia lektor, kes õpetas arvatavasti ka veel hebreu keelt. Kooli asutajaks oli eesti vaimuliku kirjanuduse väljaandja Heinrich Stahl, keda piiskop Ihering nimetas esimeseks Ingerimaa superintendendiks. Kool töötas suure eduga ja 1644. a. ühes superintendendiga eksamil viibiv kindralkuberner oli väga rahul saavutatud tagajärgedega. Sellele vaatamata eelistasid kodanikud saksa linnakooli ja rootsi triviaalkool jäi õpilasvaeseks. Seda arvestades viiski Stahl läbi mõlema kooli ühendamise 1645. a. See samm aga ei saanud olla väga õnnelik, sest tekkisid superintendendi ja linnarae vahelised tülid õiguslikkudes küsimustes. Viimane tasus ühe osa õpetajate palgast, mil põhjusel pidas oma eesõiguseks ka neid ametisse määrata. Nõnda pandigi üheks õpetajaks üks koolipoiss, kelle pärast vane näd oma lapsed koolist ära võtsid. Lõppeks sai siiski kuninga korralduse järele õpetajaameti kandidaadi eksamineerimiseõigus superintendendile. Säärased eesõiguseküsimused linna raede ja Rootsi võimu esindajate vahel halvastid ka teistes linnades koolide jõudsat arenemist.

Niisuguste kõrgemate algkoolide kõrval, nagu neid nägime Narvas, asusid vähemais lin-

nades lastekoolid ühe koolmeistriga, kus õpetati ainult usuõpetust, lugemist ja kirjutamist. Haapsalus on XVII saj. viimasel ja XVIII saj. esimesel aastakümnel linnakoolide õpetajaks ehk „rektoriks”, nagu teda nimetati, Carnut, kes sai palka raelt 12½ riigitaalrit ja veel kooliraha õpilastelt. Kool peeti ülal linna ja kiriku poolt. Kui nüüd bürgermeister kavatses ametisse võtta veel teist koolmeistrit, protestis „rektor” selle vastu ja teatas, et temagi ei jõua endale korralikku ülalpidamist teenida, mis seal rääkida veel abist. Sest õpilasi olevat nii-kui-nii vähe, kuna nurgakoolid tegevat suurt konkurentsi, ja neistki paljud lahkuvat veerandi lõpul, ilma et nad tasuksid kooliraha. Küsimuse lahendamiseks soovitas bürgermeister teiseks koolmeistriks määrata ühte nurgakooli pidajat. Ka avaldasid sel juhul kodaanikud soovi, et „rektor” õpetaks lastele ka rehkendamist, millega ka ta nõustus, kuid lubatagu tal selle eest eriline tasu. 1707. a. ongi rehkendus juba õppekavas, kuid koolmeistriabi puudub veel ikkagi. Ka on koolimaja lagunemas ja „rektor” palub piiskopi kaasabi, et koolimaja remonteerida kirikusummade arvel. Rakveres peab kooli 80.—90. aastais oma majas saksa koguduse koorijuhataja, kes sai selle eest tasu 16 hõbetaalrit.

E. Haridusliidu Asemikekogu koosolek

peetakse Tallinnas, Harju Maavalitsuse ruumes Suur-Roosikrantsi 12, laupäeval 28. juulil 1934. a., algusega kell 10 hommikul.

Päevakord:

1. Koosolekujuhatuse valimine.
2. 1933./34. a. tegevuse- ja kassaaruanne.
3. 1934./35. a. tegevuskava ja eelarve.
4. Liikmemaksu määramine.
5. Valimised põhikirja järgi.
6. Läbirääkimised.

Ei tule määratud ajaks kokku tarvilist arvu Asemikekogu koosseisust, peetakse tund aega hiljem sama päevakorraga ja samas kohas teiskordne koosolek, mis on otsusvõimne koosolijate arvust olenemata.

Toimetuse: J. Rummo (peatoimetaja), A. Sibul, A. Särev, Ev. Vender (vastutavtoimetaja).
Väljaandja: Eesti Haridusliit. Toimetuse ja talituse aadress: Tallinna, S. Roosikrantsi 12.

Trükkikoda „Estotrükk”, Tallinn S. Karja 8. 1934. a.